Hugo Zapałowicz

(1852—1917)

W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN

Pour le centenaire de naissance

BOLESŁAW HRYNIEWIECKI

Wpłynęło, dn. 26. VII. 52 r.

W historii polskiej florystyki **H u g o Z a p a ł o w i c z** zajmuje miejsce wybitne jako jeden z tych, którzy dali mocne fundamenty do krytycznych badań nowoczesnych nad florą Polski, a zwłaszcza nad florą i roślinnością Beskidu Zachodniego i Karpat Wschodnich.

Urodzony w Słowenii w Lublanie (15 listopada 1852 r.), przebywał tam i uczył się do 16 roku życia, potem znalazł się w Krakowie, gdzie kontynuował naukę w szkole średniej. Piękna przyroda Słowenii zaszczepiła w nim zamiłowanie do wycieczek w celu jej poznania, a znalazłszy się w Krakowie, jeszcze jako uczeń z zapałem rozpoczyna wycieczki fizjograficzne w towarzystwie przyjaciół **Z a r ę c z n e g o i M i e r z w i ń s k i e g o**. Życie jego tak się ułożyło, że jego prace naukowe nie miały nic wspólnego z jego stanowiskiem społecznym i sposobem zarobkowania. Stosunki w ówczesnej Galicji były tego rodzaju, że trzeba było być niezwykle śmiałym, żeby marzyć o karierze naukowej w dziedzinie nauk biologicznych, nie mając odpowiednich źródeł dochodu. **Z a p a ł o w i c z** więc, pomimo wielkiego zamiłowania do badań geologicznych i florystycznych i wczesnego zdobycia podstawowych wiadomości w tych dziedzinach, zapisał się w Uniwersytecie Jagiellońskim na wydział prawny, który ukończył w r. 1880. Dyplom prawnika w kraju urzędniczym, jaką była wtedy Galicja, rokował każdemu łatwą karierę. Będąc studentem wydziału prawa, cały czas letni poświęcił badaniu flory Beskidu Zachodniego zwłaszcza Babiej Góry od r. 1875 do 1879. Po uzyskaniu doktoratu praw w r. 1880, wstępuje

na służbę prawniczo-wojskową, której pierwszy etap odbywa w Wiedniu; tam wolne od obowiązków chwile poświęca studiom geologiczno-geograficznym i botanicznym w tamtejszym uniwersytecie. Od tam jego praca idzie dwutorowo. Mając być zabezpieczony i zdobywając różne stopnie w karierze prawniczo-wojskowej, każdą chwilę wolnego czasu poświęca ulubionym badaniom fizjograficznym.

W ten sposób *Z a p a ł o w i c z*, w tym samym roku 1880, kiedy otrzymał doktorat prawa, wydaje jednocześnie bardzo cenną pracę o florze Babiej Góry i sąsiedniego pasma Beskidów, owoc pięcioletnich studiów w terenie. Praca ta, ogłoszona w 14-m tomie Sprawozdań Komisji Fizyograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie, niezmiernie dodatnio odbija od wszystkich dotychczasowych prac tego wydawnictwa. Do tego czasu drukowano przeważnie surowe materiały florystyczne. Praca *Z a p a ł o w i c z a* jest już poważną pracą fitogeograficzną. Autor umieścił tutaj uwagi klimatyczno-meteorologiczne, uwzględnił charakter zmian geologicznych i zbadał szczegółowo rozmieszczenie pionowe każdego gatunku, podając na zasadzie szczegółowych pomiarów barometrycznych zarówno dolną, jak i górną granicę rozmieszczenia, zastosował więc pierwszy dokładną metodę, jaką później wprowadził do badań rozmieszczenia roślin w Tatrach *B. K o t u l a*. *Z a p a ł o w i c z* zwrócił specjalną uwagę na północną stronę Babiej Góry, gdzie okazało się najwięcej wysokogórskich gatunków, dał 5 przekrojów przez opisywaną górę i tablicę porównawczą rozmieszczenia roślin wysokogórskich w Galicji, w Tatrach, w Beskidach i na Śląsku austriackim.

Po tym niezwykle udatnym debiucie doktora praw na polu botaniki następują nowe badania terenowe dotyczące roślinności Karpat Wschodnich: Czarnohory, Czywczyńny i Alp Rodneńskich (wyd. w r. 1881) następnie zaś w latach 1882—1888 autor bada szatę roślinną Karpat nie tylko od strony Galicji, lecz i od strony Węgier. W ten sposób powstała wielka monografia fitogeograficzna dotycząca szaty roślinnej gór Pokucko-Marmaroskich, która zajęła cały 24 tom Sprawozdań Komisji Fizyograficznej (1890). Wartość tej pracy podnosi ta okoliczność, że autor badania swe poprzedził studiami geologicznymi terenu, co znalazło swój wyraz w osobnej pracy wydanej w Wiedniu w tamtejszym Państwowym Instytucie Geologicznym (1886). W pierwszej części tej obszernej pracy (390 str.) autor daje rzut oka na orograficzny, geologiczny i klimatyczny charakter badanego terenu, a na tym tle daje charakterystykę roślinności — jej podział na okręgi i podokręgi, zbiorowiska roślinne oraz

krainy górskie. W drugiej części mamy starannie zebraną florę tego obszaru, liczącą 1013 gatunków roślin i szczegółową mapę geograficzną terenu. Podobnie jak w badaniu roślinności Babiej Góry autor i tu opiera swe badania na skrupulatnych zapiskach barometrycznych dotyczących zasięgów roślin górskich. Odziedziczywszy dość znaczny majątek, jaki mu zapisał przyjaciel, a mając od lat młodzieńczych silnie rozbudzoną żylkę badacza-geografa, Z a p a ł o w i c z zapragnął poznać świat szeroki i przedsięwziął podróż naokoło ziemi. Podróż ta trwała rok cały od końca 1888 do zimy 1889 r. Marszruta jego prowadziła z Wiednia do Paryża i Bordeaux, aby stamtąd zahaczyć o Lizbonę, skierować się ku brzegom Brazylii i wylądować w Buenos Aires w Argentynie. Stąd, zdobywszy przewodnika i mając odpowiedni ekwipunek, przeszedł w poprzek południową Amerykę, poprzez stepy (pampy), Patagonię w dorzeczu Rio Negro, Andy Limayskie i dotarł w Chile do oceanu Spokojnego. W początkowym jego planie było zwiedzenie wysp Oceanii i lądu Australii, lecz nie znalazłszy w Chile odpowiedniego statku, który by przewiózł go wprost do Australii, wyruszył z Valdivii wzdłuż zachodnich brzegów Ameryki, zatrzymując się po drodze w różnych państwach Ameryki Południowej, dotarł do Panamy i wreszcie do San Francisco. Tam zmienił swój dawny projekt: mając dobrą komunikację z Japonią, odwiedził ten kraj, następnie pragnął bliżej zbadać roślinność Syberii Wschodniej, żeby z Władywostoku wrócić świeżo wybudowaną koleją do Europy. Tymczasem ówczesny carski generał-gubernator, gdy ujrzał w jego dokumentach, że jest to Polak, obywatel austriacki i w dodatku wojskowy, pomimo rekomendacji poważnych instytucji naukowych, odmówił mu pozwolenia na przeprowadzenie botanicznych badań terenowych. Nie pozostało więc mu nic innego, jak sięść na statek i okólną drogą dookoła Azji wrócić do Europy do Marsylii. Podróż ta trwała rok cały 1889. Wynikiem jej był opis geograficzny w języku niemieckim dorzecza rzeki Rio-Negro w Patagonii (wyd. w Akademii Wiedeńskiej w roku 1893) oraz dwa tomy pt. „Jedna z podróży naokoło ziemi“ (9).

W dziele tym spotykamy dużo spostrzeżeń natury ogólnej i ścisłe naukowych dotyczących przyrody pampasów, zwłaszcza Patagonii w związku ze śladami epoki lodowej, jak również And Chilijskich. Autor zdradza się tutaj ze swoim zamiłowaniem do poezji zwłaszcza M i c k i e w i c z a. Wyjeżdżając w tak daleką podróż, nie mógł obarczać się bagażem książkowym, a jednak nie omieszczał wziąć „Pana Tadeusza“. Gdy po trudach podróży przez Patagonię i Andy, siadł w Valdivii na statek idący do Valparaiso, wówczas wy-

dobył poemat Mickiewiczowski i spędził cały czas na odczytywaniu tego nieśmiertelnego dzieła. „Epopeja“ pisze „przenosiła myśli w kraj nieśmiertelnej poezji. Rozświecała ona do głębi życie upadającego państwa, w którym obok pierwiastków rozkładu tkwią zarodki przyszłego odrodzenia. Wieszcz własnym bólem oczyścił błędy, grzechy i nieszczęścia niewoli swojego narodu i podniósł go do sfery, gdzie nic nie ginie a skąd przychodzi odrodzenie. Co za gmach wspaniały! Jedna z najdroższych pereł cywilizacji światowej. Tej miary dziełem jest także myśl K o p e r n i k a i muzyka C h o p i n a. Już same te klejnoty myśli, słowa i tonu dają Polsce prawo światowego obywatelstwa“.

Po powrocie z dalekiej podróży Z a p a ł o w i c z swoje badanie terenowe skierował znów na Karpaty Wschodnie, opisując rzadkie i krytyczne gatunki i odmiany flory pokucko-marmaroskiej i w szeregu 7-u szkiców pt. „Ze strefy roślinności Karpackiej“, ogłaszanych na łamach Sprawozdań Komisji Fizjograficznej od r. 1908 do 1912, dając cenne uzupełnienia do badanej przez siebie flory. Parę przyczynków wyszło i w Kosmosie.

Ważnym wkładem do fitogeografii jest jego szczegółowy krytyczny rozbiór wielkiego dzieła F. P a x a „Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen“ (2 tomy). Dzieło to imponuje w I-m tomie obszerną i starannie zebraną literaturą we wszystkich językach narodów, które obsiadły i badały Karpaty. Z a p a ł o w i c z znalazł tu jednak parę przeoczeń dotyczących polskiej literatury i dowiódł, że P a x w tekście swej pracy wcale nie korzystał z polskiej literatury dotyczącej Beskidu, Tatr, czy Karpat Wschodnich tak, że kto chce korzystać z dzieła wrocławskiego profesora, musi wziąć pod uwagę obszerny (na 68 str.) komentarz Z a p a ł o w i c z a, który daje ogólny rzut oka na podział roślinności karpackiej i na załączonej mapie wskazuje, gdzie przechodzi granica w Karpatach między florą zachodnią i wschodnią. Uwieńczeniem i jakby syntezą jego prac dotyczących Karpat Wschodnich są dwie obszerne prace ogłoszone na łamach Kosmosu (w latach 1912 i 1913), gdzie autor rysuje przebieg okresu lodowego w Karpatach Pokucko-Marmaroskich, wiążąc jego wpływy z rozmieszczeniem roślinności i wpłata w swe rozważania spostrzeżenia, jakie wyniósł ze swej podróży dookoła ziemi, obserwując zjawiska lodowcowe na terenach Patagonii.

Obok cennych prac fitogeograficznych dotyczących roślinności gór do zasług Z a p a ł o w i c z a należy wielkie przedsięwzięcie: krytyczne opracowanie bogatego materiału zielnikowego, jaki na-

gromadził się w zbiorach Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności. W ciągu lat 10-u (od 1904 do 1914) ogłosił on na łamach Rozpraw P. A. U. po polsku i Biuletynie w streszczeniach w języku obcym 30 przyczynków. Przez jego ręce przeszły setki tysięcy okazów zielnikowych, krytycznie rozpatrzone okiem biegłego florysty. Rezultaty tych badań znalazły się w 3-ch tomach osobno wydanych pt. „Krytyczny przegląd roślinności Galicji. Conspectus florae Galiciae criticus“.

Należy wspomnieć, że w zielniku Akademii są nie tylko rośliny z Galicji, lecz trafiają się i rośliny z Królestwa Polskiego, z Polesia i Litwy.

Tom. I. zawiera następujące rodziny: *Polypodiaceae*, *Asplenoideae*, *Osmundaceae*, *Ophioglossaceae*, *Salviniaceae*, *Marsiliaceae*, *Equisetaceae*, *Lycopodiaceae*, *Selaginellaceae*, *Isoëtaceae*, *Gramineae*, *Cyperaceae*, *Juncaceae*, *Liliaceae*, *Amaryllidaceae*, *Iridaceae*, *Orchidaceae*, *Typhaceae*, *Sparganiaceae*, *Najadaceae*, *Alismaceae*, *Butomaceae*, *Hydrocharitaceae*, *Coniferae*.

Tom II. — *Betulaceae*, *Cupuliferae*, *Juglandaceae*, *Salicaceae*, *Urticaceae*, *Moraceae*, *Ulmaceae*, *Polygonaceae*, *Chenopodiaceae*, *Amarantaceae*, *Platanaceae*, *Berberidaceae*, *Ranunculaceae*.

Tom. III. — *Ceratophyllaceae*, *Portulacaceae*, *Elatinaceae*, *Paronychiaceae*, *Caryophyllaceae*.

Do osobnego wydawnictwa nie weszły drukowane tylko w Rozprawach (1912—14) rodziny: *Papaveraceae*, *Cruciferae* i *Violaceae*. Widzimy więc, że Z a p a ł o w i c z o w i nie udało się skończyć swego zamierzenia — opracowania krytycznego całości flory. Przeszkodziła temu wojna. W każdym razie opracował on krytycznie paprotniki, jednoliścienne, iglaste i część rozdzielнопłatkowych dwuliściennych, co stanowi przeszło 40% całości.

W opracowaniu swoim Z a p a ł o w i c z w myśl słusznej zasady L i n n e u s z a: „*Melius est distinguere, quam confundere*“ (Lepiej jest rozróżniać niż mieszać), mając ogromny materiał porównawczy, wśród starych gatunków wyróżnił i opisał 86 nowych gatunków i mieszańców, których spis podaje na końcu pracy, nie licząc setek nowych podgatunków, odmian i form. Trzeba przyznać, że w odróżnianiu nowych odmian i form Z a p a ł o w i c z szedł często zbyt daleko, biorąc pod uwagę nieraz cechy zbyt drobne, przypadkowe, lecz zasługą jego pozostanie, że mając bogaty materiał, zwrócił uwagę na tzw. gatunki pochodne, które wytwarzały się na terenie Galicji wskutek zmiany warunków klimatycznych, idąc w kierunku od zachodu ku wschodowi w miarę większej

kontynentalności klimatu oraz w górach wraz ze zmianą wysokości. Jego nowe gatunki są to tzw. ekotypy związane z charakterem środowiska.

Na marginesie pracy nad krytycznym opracowaniem zielnika Komisji Fizjograficznej autor postarał się wypowiedzieć swoje poglądy na „Gatunkowość w świecie roślinnym“ w osobnej książeczce, którą wydał w r. 1905, kiedy już zdążył opracować dość znaczną część zielnika, kiedy, jak mówi, zbadał krytycznie około 25000 okazów roślin jednoliściennych.

W pierwszej części rozwija słuszne poglądy na ewolucję wewnątrz gatunków w zależności od warunków zewnętrznych, popierając teorię licznymi przykładami, gdy dochodzi jednak do ewolucji większych grup świata roślinnego, nie zadawalnia go ani teoria D a r w i n a, ani mutacje d e V r i e s a, ani zdobycze paleobotaniki, lecz cofa się do idei Platońskich zastosowanych do rozwoju świata.

Pe poglądy filozoficzne autora nie mogą jednak przeszkodzić nam uznać jego konkretne dzieło — krytyczne opracowanie flory Galicji za dzieło bardzo cenne, które dzięki sumienności opracowania może dostarczyć dużo dowodów właśnie do zmienności i ewolucji świata roślinnego. Dzieło to zostało przerwane przez wypadki wojenne 1914 r. Z a p a ł o w i c z jako wojskowy sędzia emeryt został przydzielony do Przemyśla. Tam dostał się do niewoli rosyjskiej i jako jeńiec oficer austriacki został zesłany do Kazachstanu najpierw do Kazalińska, a następnie do Perowska nad Syr-Darią. Tam nie ustawał w pracy i gromadził zbiory botaniczne i geologiczne, lecz końca wojny nie doczekał, gdyż zmarł w Perowsku 20 listopada 1917 roku.

Nazwisko jego pozostanie na zawsze związane z gruntownymi dziełami dotyczącymi zarówno fitogeografii jak i opisowej flory Polski.

SPIS NOWYCH GATUNKÓW I MIESZAŃCÓW ROŚLIN
OPISANYCH PRZEZ H. ZAPAŁOWICZA

(Z pominięciem podgatunków, odmian, form)

*Enumeratio novarum specierum et hybridarum plantarum
a H. Zapałowiczio descriptarum*

(Omissis subspeciebus, varietatibus et formis)

GRAMINEAE. *Calamagrostis villosa* × *lanceolata* = *C. Kotulae*,
Trisetum Tarnowskii, *Poa Janczewskii*, *P. rodnensis*, *Festuca*
polonica, *F. polessica*, *F. makutrensis*, *F. Hackeliana*, *F. Por-*
cii × *P. picta* = *F. pocutica*, *F. gigantea* × *apennina* = *F. czar-*
nohorensis, *Bromus Janczewskii*.

CYPERACEAE. *Carex paniculata* × *subremota* = *C. bogdanensis*,
C. dioica × *holeonastes* = *C. Raciborskii*, *C. pallescens* × *pi-*
losa = *C. Paczoskii*.

LILIACEAE. *Muscari pocuticum*, *Tulipa bessarabica*.

IRIDACEAE. *Crocus babiogorensis*, *Iris pontica*.

SALICACEAE. *Salix daphnoides* × *caprea* = *S. Wołoszczakii*, *S. in-*
cana × *silesiaca* = *S. Rehmanni*, *S. Tatrorum*, *S. arbuscu-*
la × *hastata* = *S. Janczewskii*, *S. Tatrorum* × *S. Lapponum* =
= *S. Kotuliana*, *S. myrtilloides* × *aurita* = *S. volhyniensis*,
S. rosmarinifolia × *viminalis* = *S. sandomiriensis*, *S. rosma-*
rinifolia × *Lapponum* = *S. polessica*, *S. rosmarinifolia* × *su-*
baurita = *S. vistulensis*, *S. rosmarinifolia* × *livida* = *S. cra-*
coviensis.

POLYGONACEAE. *Rumex obtusifolius* × *viridis* = *R. Blockii*,
R. acetosa × *alpinus* = *R. babiogorensis*, *R. carpaticus*, *Poly-*
gonum hydropiper × *minus* = *P. janoviense*, *P. dumetorum*
× *convolvulus* = *P. asperulum*.

CHENOPODIACEAE. *Atriplex polonicum*.

RANUNCULACEAE. *Aconitum cammanum* × *napellus* = *A. Ber-*
dau, *A. napellus* × *paniculatum* = *A. bucovinense*, *Pulsatilla*
nigricans × *patens* = *P. Janczewskii*, *P. supernigricans* × *pa-*
tens = *P. tarnoviensis*, *Ranunculus aconitifolius* × *acer* =
= *R. Klukii*, *R. acer* × *montanus* = *R. Gilibertii*, *Thalictrum*
simplex × *flavum* = *T. Andrzejowskii*, *Delphinium nacladense*.

CARYOPHYLLACEAE. *Alsine Zaręcznyi*, *Cerastium Raciborskii*, *C. Pietrosuanum*, *C. lanatum* × *latifolium* = *C. tatrense*, *Dianthus polonicus*, *D. glabriusculus* × *deltoides* = *D. Zarencznianus*, *D. glabriusculus* × *superbus* = *D. lacinulatus*, *Silene lithuanica*, *S. Berdau*, *S. subleopolensis*, *S. Jundzilli*, *Heliosperma arcanum*.

PAPAVERACEAE. *Papaver corona Sti Stephani*.

CRUCIFERAE. *Cardamine silvatica* × *pratensis* = *C. tatrensis*, *C. Opizii* × *pratensis* = *C. dubia*, *Arabis Besseri*, *A. alpina*, × *hirsuta* subsp. *sudetica* = *A. calcigena*, *Roripa cracoviensis*, *R. amphibia* × *subsilvestris* = *R. viaria*, *R. silvestris* × *amphibia* = *R. sodalis*, *R. terrestris* × *silvestris* = *R. oslaviensis*, *R. silvestris* × *subpalustris* = *R. wislokiensis*, *Alyssum bo-rysthenicum*, *A. brodense*, *Hesperis pontica*, *Sisymbrium ro-xolanicum*, *Erysimum hungaricum*, *Diplotaxis polonica*, *Thlaspi tatrense*, *T. trojagense*, *Bunias dubia*, *Isatis Kamienskii*, *I. Cie-sielskii*.

VIOLACEAE. *Viola Jagiellonica*, *V. Zarencznii*, *V. odorata* × *Jagiel-lonica* = *V. roxolanica*, *V. suavis* × *hirta* = *V. bessarabica*, *V. Jagiellonica* × *silvestris* = *V. mira*, *V. silvestris* × *arenaria* = *V. sokalensis*, *V. silvestris* × *canina* = *V. babiogorensis*, *V. Riviniana* × *canina* = *V. sanensis*, *V. canina* × *elatio*r = *V. mielnicensis*, *V. declinata* × *tricolor* = *V. prutensis*.

SPIS PRAC HUGONA ZAPĄŁOWICZA

Liste des travaux du Mr. Hugo Zapalowicz

1. Roślinność Babiej Góry pod względem geograficzno-botanicznym (z mapą, 5-ma przekrojami i dodatkiem do flory Pilska, Policy i Makowskiej Góry). (La végétation de Babia Góra au point de vue phytogéographique) — SKF XIV. 1880, 79—250.
2. Przyczynek do roślinności Czarnej Hory, Czywczyna i Alp Rodneńskich (Contribution à la végétation de Czarna Hora, Czywczyn et Alpes de Rodna). — SKF XVI 1882, 64—78.
3. Eine geologische Skizze des östlichen Teiles der Pokutisch-Marmaroscher Grenz-Karpathen. — Jahrb. geolog. Reichsanstalt. Wien 1886.
4. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskich. — SKF XXIV, 1889. 1—389 z dwiema tablicami i mapą geograficzną.
- 4a. Pflanzendecke der Pokutisch-Marmaroscher Karpathen. — B I A. 1890. 88—97.
5. Kilka słów o geografii roślinnej (Z powodu dzieła B. K o t u l i: Rozmieszczenie roślin naczyniowych w Tatrach). (Quelques remarques sur la géographie botanique) — K. XVI. 1891, 200—225, 253—280.

6. Odpowiedź drowi E. Wołoszczakowi na jego „Uwagi nad roślinną szatą gór Pokucko-Marmaroskich“. — K. XVI, 1891, 226—243.
7. Słownko sprostowania. — K. XVII, 1892, 117.
8. Jedna z podróży naokoło ziemi (Voyage autour du monde). — 2 tomy Lwów 1889. T. I, str. 648. T. II, str. 492.
9. Das Rio-Negro-Gebiet in Patagonien.-Denkschr. d. mat.-natur. Classe d. Akad. in Wien, 1893.
10. Zapiski florystyczne ze wschodnich Karpat. — SKF XXXII. 1897. 75—78.
- 10a. Floristische Notizen aus den Ost-Karpathen. — BIA.. 1897. 84—85.
11. Krytyczny przegląd roślinności Galicji. *Conspectus florae Galiciae criticus*. RAU. Cz. 1) XLIV B, 1904, 14—113. 2) XLIV B, 1904, 153—196. 3) XLIV B, 1904, 305—341. 4) XLV B, 1905, 83—110. 5) XLVI B 1906, 65—102. 6) XLVI B 1906, 189—240. 7) XLVI B 1906, 241—296. 8) XLVII B 1907, 153—236. 9) XLVII B 1907, 265—302. 10) XLVII B 1907, 587—632. 11) XLVII B 1907, 685—706. 12) XLVIII B 1909, 41—90. 13) XLVIII B 1909, 187—256. 14) XLVIII B 1909, 331—336. 15) L B 1911, 671—682. 16) L B 1911, 353—408. 17) L B 1911, 671—682. 28) LI B 1912, 1—34. 19) LI B 1912, 67—89. 20) LI B 1912, 121—157. 21) LI B 1912, 265—280. 22) LI B 1912, 443—456. 23) LI B 1913, 1—49. 24) LI B 1912, 157—180. 25) LII B 1912, 211—239. 26) LII B 1912, 547—567. 27) LIII B 1913, 29—49. 28) LIII B 1913, 115—125. 29) LIII B 1913, 311—339. 30) LIV B 1914, 209—270.
12. Revue critique de la flore de Galicie. — BIA 1) 1904, 162—169. 2) 1904, 302—327. 3) 1904, 394—396. 4) 1905, 286. 5) 1906, 100—101. 6) 1906, 326—327. 7) 1906, 606. 8) 1907, 59—60. 9) 1907, 253—254. 10) 1907, 631—632. 11) 1907, 1079—1080. 12) 1908, 448—450. 13) 1908, 448—450. 14) 1908, 603. 15) 1910 B, 168—172. 16) 1910 B, 433—438. 17) 1910 B, 607. 18) 1911 B, 607. 19) 1911 B, 7—11. 20) 1911 B, 162—163. 21) 1911 B, 285—289. 22) 1911 B, 497—499. 23) 1911, 620—622. 24) 1912 B, 12—22. 25) 1912 B, 345—348. 26) 1912 B, 710—716. 27) 1912 B, 1158. 27) 1913 B, 48—50. 29) 1913 B, 273—274. 30) 1913 B, 443—448. 31) 1914 B, 449—454.
13. Gatunkowość w świecie roślin. Kraków Ks. Spół. Wyd. Pol. Nakł. autora. 1905, str. 36.
14. Krytyczny przegląd roślinności Galicji. *Conspectus florae Galiciae criticus*. T. I. 1906, str. VIII i 296. T. II. 1908, str. 311. T. III. 1911, str. 216 Kraków P. A. U.
15. Niektóre nowe krytyczne i rzadkie gatunki (odmiany) flory pokucko-marmaroskiej. (Quelques espèces et variétés critiques et rares dans la flore des Carpathes Pocouto-Marmarosiennes). SKF XXXIX 1906, 32—38.
16. Ze strefy roślinności Karpackiej. (Notices sur la flore des Carpathes). SKF 1) 1908, 3—7. 2) 60—69. 3) XLIII 1909, 156—160. 4) XLIV 1910, 57—60. 5) XLV 1911, 147—155. 6) XLVI 1912, 39—47. 7) XLVII 1912, 495—524.
17. Prof. F. P a x a „Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen“ ze stanowiska naszego przyrodoznawstwa. (Les „Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen“ par le prof. F. P a x au point de vue de notre science naturelle, avec 1 carte). K. XXXIV 1909. 924—992. Z mapą.

18. *Trisetum Tarnowskii* i karpackie gatunki rodzaju *Delphinium*. — K. XXXIV 1909, 1173—1180.
19. *Nonnullae species et varietates novae*. — K. XXXV, 1910, 782—786.
20. Okres lodowy w Karpatach Pokucko-Marmaroskich. — K. XXXVII, 1912, 579—654. Z 1 rys. w tekście (L'époque glaciaire dans les Carpathes)
21. Dyluwialno-lodowy okres w Karpatach Pokucko-Marmaroskich i w Patagonii. (L'époque diluvio-glaciaire dans les Carpathes Pocouto-Marmarosiennes et dans la Patagonie). K. XXXVIII, 1913, 643—740 z 11 przekrojami, 4 szkicami i 6 rys. w tekście.

Skróty: SKF — Sprawozdania Komisji Fizyograficznej Akad. Um. w Krakowie
 RAU — Rozprawy Akademii Um. w Krakowie
 BIA — Bulletin Intern. de l'Académie de Cracovie
 K — Kosmos. Lwów.

Ż y c i o r y s: S(tanisław) K(ulczyński). Hugo Zapałowicz — SKF LIII i LIV, 1920, str. XLII—XLIV.

RÉSUMÉ

En histoire des études de la flore polonaise H u g o Z a p a ł o w i c z possède une place éminente comme un des ceux, qui créaient les fondements solides des critiques études modernes sur la flore de Pologne et surtout sur la flore et la végétation de Beskides Occidentales et des Carpathes Orientales.

Né a Lublana (15.XI.1852), il y étudiait jusqu' à seizième année de sa vie; puis il s'établit à Kraków, ou il obtint son baccalauréat et en 1880 il accomplit ses études universitaires à la faculté de droit en qualité du docteur en droit. C'est curieux que sa vie et son travail scientifique se développaient à double voie. Ayant une grande inclination pour la botanique et de recherches physiographiques il arriva comme autodidacte à une connaissance des plantes encore en école normale. Pendant des années à l'Université il étudiait la flore de Babia Góra et des Beskides Occidentales en général, ainsi que simultanément avec son doctorat de droit, il publia une oeuvre très précieuse: „La végétation de Babia Góra au point de vue phytogéographique“ (1) 1880. Cette oeuvre se distinguait par le fait qu'elle n'était seulement la récolte des matériaux pour flore, mais une vaste description phytogéographique en liaison avec géologie, orographie, climat et basée sur de nombreuses mesures barométriques qui précisaient distinctement les limites de distribution des espèces particulières dans les montagnes.

Comme juriste Z a p a ł o w i c z entre dans l'armée et sa carrière de vie jusqu'à la retraite passait au détachement de loi mi-

litaire; quand même chaque été fut exploité pour ses études botaniques.

Il avait passé les premières années de son service militaire à Vienne, ce que lui permettait de compléter ses connaissances de botanique, de géologie et de géographie écoutant les cours à l'Université de Vienne.

Pendant les années 1882—1888 il s'intéresse des terrains des Carpathes Orientales et ne bornait pas ses travaux au part Galicien mais faisant aussi de recherches au côté hongrois. Ainsi surgit une monographie très précieuse intitulée: „La végétation des Carpathes Orientales — Pokouto-Marmarosiennes“ (1890, 390 p.). Cet ouvrage représente tant plus de valeur puisque l'auteur exécutait d'abord des études géologiques de ce terrain exprimées dans son ouvrage: „Eine geologische Skizze des östlichen Teiles der Pokutisch-Marmaroscher Grenz-Karpathen“ (Jahrb. geol. Reichsanstalt, Wien, 1886).

Vers la fin de 1888 Z a p a ł o w i c z entreprit le voyage autour de la terre. Son itinéraire était le suivant: Vienne — Paris — Lisbonne — Buenos Aires. Ayant trouvé un guide et l'équipement il partit de la capitale de l'Argentine et passa les pampas, la Patagonie, Andes de Chile jusqu'à Valdivia. D'ici il s'embarqua et traversa le long des rives de l'Amérique méridionale, s'arrêtant en quelques pays et arriva à Panama et San Francisco, d'où il entreprit de visites au Japon et Wladiwostok. Il retourne à Marseille en bateau ayant doublé les côtes de l'Asie.

Ce voyage durait toute l'année 1889. En résultat l'ouvrage: „Das Rio-Negro-Gebiet in Patagonien“ (Denksch. d. nat.-wis. Cl. d. Akademie in Wien, 1893) et deux volumes de l'ouvrage en polonais contenant impressions de ce voyage. Après son retour Z a p a ł o w i c z continuait ses études sur la végétation des Carpathes Orientales et publia de nombreuses contributions nouvelles.

Digne d'attention est sa critique de l'oeuvre du prof. F. P a x „Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen“ où il remontra l'inconnaissance de l'auteur de la littérature polonaise et indique précisément quelle doit être la division de la végétation et où passe la délimitation entre la flore de l'ouest et celle de l'est. Deux dernières ouvrages de Z a p a ł o w i c z traitants la végétation des Carpathes Orientales en rapport avec l'époque glaciaire et les remarques faites sur ce thème en Patagonie sont précieux („L'époque glaciaire dans les Carpathes“ 1912 et „L'époque diluvioglaciale dans les Carpathes Pocouto-Marmarosiennes et dans la Patagonie“ 1913). Comme une grande mérite de Zapałowicz doit on citer la

révision critique d'un énorme herbier récolté en Commission Physiographique de l'Académie des Sciences et de Lettres à Cracovie. Pendant dix ans depuis 1904 jusqu'à 1914 il publia aux Travaux de l'Académie 30 contributions à la flore de Galicie, résultat de la révision entreprise. Ces contributions sont accumulées en trois volumes séparément édits, intitulés „Conspectus florae Galiciae criticus“ T. I. 1906, T. II 1908, T. III. 1911.

Ainsi Z a p a ł o w i c z décrivit: *Pteridophyta*, *Monocotyledones*, *Coniferae* et un part de *Dicotyledones* ce que constitue plus que 40% de toute la flore. Outre ça il décrivit 86 espèces nouvelles et hybrides, citées à la liste conjointe, sans conter de nombreuses sous-espèces, variétés et formes. La guerre de 1914 interrompit cette oeuvre, Z a p a ł o w i c z comme juriste militaire en retraite se trouva en forteresse de Przemyśl qui prise par les Russes, on le porta comme prisonnier de guerre de l'Autriche à Kazakstan, d'abord à Kazalinsk et puis à Perowsk sur Syr-Daria. Même là il ne cessait de travailler et ramassait de collections botaniques et géologiques, mais pourtant il n'attendit pas jusqu'à la fin de la guerre et mourut à Perowsk 20. XI. 1917.

Son nom sera lié toujours avec des oeuvres traitant aussi phytogéographie que la flore descriptive de Pologne.